

РОЗВИТОК ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ В КОНТЕКСТІ УКЛАДАННЯ УГОДИ ПРО ЗОНУ ПОГЛИБЛЕНОЇ ВІЛЬНОЇ ТОРГІВЛІ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС

ЧИЧКАЛО-КОНДРАЦЬКА І. Б.

доктор економічних наук

РАДЧЕНКО Л. М.

аспірантка

Полтава

Закінчення дії у 2008 р. Угоди про партнерство та співробітництво між Євросоюзом і Україною стало поштовхом для старту перемовин стосовно укладання нової «посиленої угоди», яка в результаті отримала назву «Угода про асоціацію між ЄС і Україною». Власне парафування даної угоди 30 березня 2012 р. свідчить про якісно вищий рівень взаємних відносин і, безсумнівно, надало юридичне підтвердження остаточному вибору Україною європейського вектора у зовнішній політиці. Даною угодою передбачено поглиблення інтеграційних процесів на основі політичного партнерства, зокрема спільної зовнішньої політики та політики безпеки (CFSP) та підписання Угоди про зону поглибленої вільної торгівлі (ЗВТ+). При цьому існує можливість тимчасового застосування як економічних, так і ключових політичних положень Угоди до її остаточної ратифікації в усіх 27 країнах-членах ЄС. На нашу думку, дані процеси позначаться на нарощуванні експортного потенціалу регіонів України здебільшого у середньо- та довгостроковому періодах, оскільки, по-перше, набрання чинності Угоди про ЗВТ+ відбудеться у найкращому випадку за рік; по-друге, вона містить умови, які пов'язані зі ска-

суванням митних тарифів; лібералізацією сфери послуг і руху факторів виробництва; зменшенням нетарифних бар'єрів (уніфікацією технічних регламентів для промислових виробів, стандартів і погодження процедури оцінки відповідності, спрощенням митних процедур тощо); поліпшенням ситуації щодо визнання дипломів.

Зважаючи на диспропорційність регіонального розвитку в Україні, нерівномірність залучення регіонів до міжнародної економічної діяльності, тобто ступеня їх участі у міжнародному поділі праці, особливої актуальності набуває ґрунтовне дослідження характеру їх міжрегіональної взаємодії з країнами ЄС та оцінка перспектив нарощування експортного потенціалу регіонів в умовах євроінтеграції.

До проблем, пов'язаних із процесом формування, реалізації та розвитку експортного потенціалу на різних рівнях агрегованості об'єкта дослідження, у своїх працях апелювали як вітчизняні, так і зарубіжні науковці, зокрема Л. Антонюк, Д. Деніелс, Д. Лук'яненко, А. Поручник, Л. Радеба, Т. Тьебуот та інші. Процес формування і використання експортного потенціалу в різних секторах економіки (АПК, обробна промисловість, базові галузі) країни був висвітлений у наукових роботах С. Бойка, Л. Дібрової, Н. Коровайченко, Т. Скорнякової. Регіональний аспект розвитку експортної діяльності знайшов відображення у дослідженнях О. Пирог, Г. Крушницької, В. Коломійця. Варто відмітити, що питанням впливу експортного потенціалу на інтеграцію України до світового господарства були присвячені праці М. Крижанівського, Н. Пирець, В. Третьак, О. Усенко.

Водночас можливості нарощування експортного потенціалу регіонів України в контексті подальшої європейської торговельної інтеграції є недостатньо дослідженими, що обумовлює необхідність визначення тенденцій розвитку регіонального експорту до ЄС та їх наукового аналізу, а також виявлення переваг і недоліків від укладання Угоди про поглиблену вільну торгівлю між Україною та ЄС.

Метою статті є аналіз та оцінка експортної діяльності між українськими регіонами та ЄС; виокремлення наслідків угоди про зону поглибленої вільної торгівлі з ЄС і перспектив нарощування експортного потенціалу регіонів.

Реалізація поставленої мети зумовила розгляд і виконання таких дослідницьких завдань:

- ✦ оцінити характер взаємозв'язків між Україною та ЄС у сфері експорту, зокрема за товарною та вартісною ознаками;
- ✦ окреслити новітні тенденції торговельної політики ЄС, які впливають на переговорний процес щодо укладання угоди про ЗВТ+;
- ✦ провести SWOT-аналіз наслідків укладання Угоди про зону поглибленої вільної торгівлі між Україною та ЄС;
- ✦ дослідити позиції регіонів у господарстві України, зокрема проаналізувати їх загальні експортні можливості на товарному ринку ЄС.

Аналізуючи ефективність експорту з України до ЄС протягом 2000 – 2010 рр., доцільно відмітити її недостатньо високий рівень, оскільки середній темп приросту товарного експорту на рік у вартісному виразі становив 9,0% (порівняно з 10,1% загалом по країнах СНД) на противагу 12,3% середньорічного приросту європейського імпорту [1, с. 2]. Окрім цього, Україна з-поміж найважливіших країн-партнерів, які експортують товари до ЄС, за підсумками 2010 р. посіла 25 позицію, що на 4 позиції вище, поступившись таким країнам як Китай, Росія, Індія, Казахстан, Мексика, Нігерія [2, с. 32]. Водночас питома вага країн ЄС у географічній

структурі експорту Україні стабільно перевищує 25% [3]. Таким чином, вищезазначені дані підтверджує асиметричність експортних взаємозв'язків (рис. 1): рівень споживання на ринку ЄС визначає межі нарощування експортного потенціалу регіонів, у той час як для більшості країн – членів ЄС обсяги українського експорту є доволі незначними.

Водночас слабкі позиції на ринках основних країн-партнерів із ЄС (українська товари опосередковують лише 0,8% від загальноєвропейського імпорту) вказують, передусім, на недосконалість товарної структури українського експорту. На рис. 2 бачимо, що майже повна відповідність між товарною структурою європейського імпорту та експорту з України до ЄС спостерігається лише за таким розділом Стандартного міжнародного торгового класифікатора (СІТС 4), як інші промислові товари. Найбільші диспропорції виявлено при постачанні сировини та напівфабрикатів (формування значної їх частки у структурі українського експорту порівняно з найменшою обсягами у структурі імпорту ЄС); машин і транспортного устаткування (ситуація протилежна вищезазначеній); енергоносіїв (у силу недостатнього забезпечення вітчизняними енергоресурсами, за винятком електроенергії). Про низьку конкурентоспроможність готової продукції, зокрема за рахунок невідповідності європейським стандартам якості, також свідчить незначна питома вага харчових продуктів, напоїв, тютюну, продукції хімічної промисловості у структурі українського експорту до ЄС.

На наш погляд, ситуація, що склалася у зовнішньоекономічній сфері між Україною й ЄС, є наслідком цілеспрямованої і виваженої торговельної політики ЄС, пріоритети якої викладені у Лісабонській стратегії та Стратегії «Європа 2020» [5, 6]. Серед ключових новітніх тенденцій торговельної політики ЄС, які впливають на переговорний процес щодо укладання угоди про ЗВТ+ між Україною та ЄС, доцільно виділити такі:

1) досягнення мінімального раціонального рівня нетарифних торговельних обмежень при одночасному

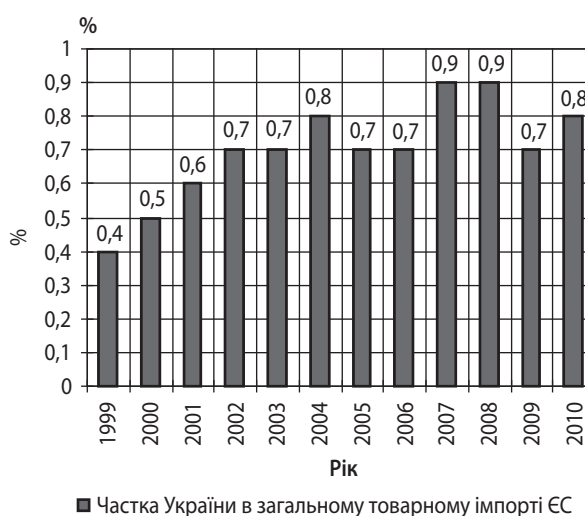

Рис. 1. Динаміка торговельних відносин між Україною і ЄС*

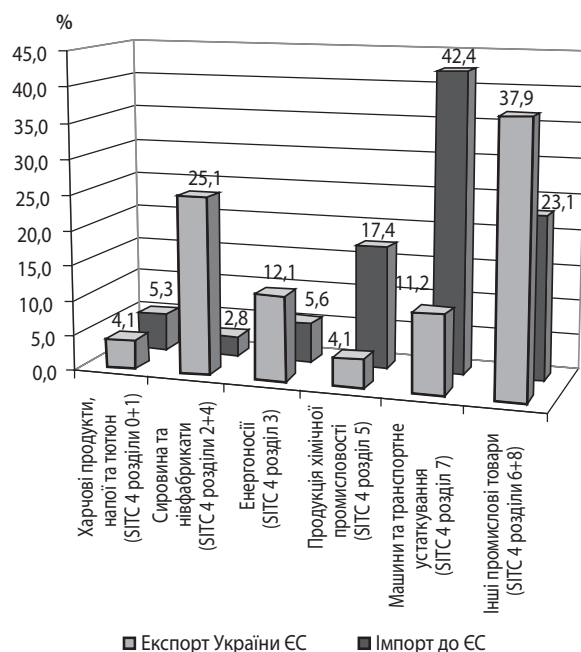
* Складено за даними [2, 3].

зменшенні митних тарифів з метою відкриття ринків для промислового і сільськогосподарського експорту ЄС;

2) сприяння здешевленню імпорту таких ресурсів, як: енергоносії, метали та їх брухт, шкіра та шкірсировина, які в подальшому мають бути використані при виробництві готових товарів на експорт;

3) розвиток нових сфер зростання експорту на основі відкриття зовнішніх ринків та запровадження правил торгівлі з усіма країнами-партнерами, що стосуються прав інтелектуальної власності, послуг, інвестицій, держзакупівель та конкуренції, аналогічно тим, які вже діють в ЄС;

4) укладання торговельних угод про вільну торгівлю між ЄС та його стратегічними партнерами (у переліку яких Україна зазначена також) задля кращого доступу до ринків країн, економіка яких має найбільші масштаби та характеризується найвищими темпами розвитку.

Рис. 2. Порівняння товарних структур експорту України до ЄС та загального імпорту ЄС у 2010 р.*

* Складено за даними [2, 3].

При аналізі наслідків укладання Угоди про зону поглибленої вільної торгівлі між Україною та ЄС, на нашу думку, доцільно використати SWOT-аналіз. Його результати, наведені у *табл. 1*, дозволили зробити висновок про необхідність запровадження механізмів адаптації вітчизняних товаровиробників до умов посилення зовнішньої конкуренції. Окрім того, укладання Угоди потребуватиме фінансування значних витрат на адаптацію вітчизняного законодавства до «acquis communautaire» (законодавства ЄС), яких зазнає як бізнес, так і уряд, у тому числі частина з них може бути покладена на споживачів за рахунок зростання цін.

Відповідно до розрахунків Світового банку, витрати на впровадження європейських стандартів у ключових галузях протягом 2006 – 2015 рр. можуть досягти майже 100 млрд дол. [4, с. 110], при цьому Україна не може претендувати на їх компенсування на основі системи європейських дотацій.

Для дослідження позицій регіонів у господарстві країни, зокрема їх загального експортного потенціалу на ринку ЄС, пропонуємо використовувати сукупний індекс конкурентоспроможності регіону, який наведений у Звіті про конкурентоспроможність регіонів України 2011 р., в поєднанні з такими показниками: вартість експорту до ЄС; питома вага експорту до ЄС у валовому регіональному продукті (характеризує ступінь включення регіону до європейського поділу праці, експортоорієнтованості його економіки); питома вага регіонального експорту в загальному експорті країни до ЄС (демонструє позиції регіону на товарному ринку Євросоюзу). Індекс регіональної конкурентоспроможності, на нашу думку, найповніше відображає загальне соціально-економічне становище певного регіону, оскільки методика його розрахунку передбачає статистичний та експертний аналіз якісних і кількісних показників за 2009 – 2010 рр., які згруповано в межах 12 складових (охорона здоров'я та початкова освіта; макроекономічне середовище; інституції; інфраструктура; вища освіта та професійна підготовка; ефективність ринку товарів; ефективність ринку праці; рівень розвитку фінансового ринку; технологічна готовність; розмір ринку; рівень розвитку бізнесу та інновації) [9, с. 12 – 14]. У результаті розрахунку вище зазначених показників було отримано наступні дані, які наведено в *табл. 2*.

Таким чином, дані показники демонструють певний дисонанс між рівнем конкурентоспроможності регіону та його реалізованим експортним потенціалом на ринку ЄС. Наприклад, для Київської, Харківської, Одеської областей та м. Севастополь очевидними є перспективи його нарощування. При цьому найбільша залежність регіонального виробництва від кон'юнктури ринку ЄС виявлена на Закарпатті (52,14%) та Донеччині (21,22%).

ВИСНОВКИ

У цілому, оцінюючи вплив укладання угоди про Зону поглибленої вільної торгівлі між Україною та ЄС, доцільно зазначити, що дана угода є оптимальною трансформацією звичайного співробітництва між країнами на дещо проміжну форму інтеграції. Адже аналіз Угоди засвідчив, що її положення передбачають запровадження елементів не тільки класичної зони вільної торгівлі, а й спільного ринку, зокрема на основі розвитку виробничої інтеграції. Не варто недооцінювати її значення для ЄС: у ролі інструменту спільної європейської економічної політики умови Угоди неодмінно сприяють виваженому та обґрунтованому відкриттю внутрішнього європейського ринку за максимально можливого рівня захоплення ринку країни-партнера.

Водночас запровадження європейських норм в Україні у питаннях, які не стосуються торговельного обміну, наприклад, право компаній, конкурентна та промислова політика, охорона навколишнього середовища, вимагатиме акумулювання значних фінансових ресурсів. Компенсувати такі витрати доцільно лише за рахунок залучення приватних і державних інвестицій, оскільки, по-перше, Україна не має доступу до європейських програм фінансування, а по-друге, існує високий рівень ризику при залученні позикового капіталу.

SWOT-аналіз наслідків підписання Угоди зону поглибленої вільної торгівлі між Україною і ЄС

Сильні сторони	<ol style="list-style-type: none"> 1. Існують вже завойовані українськими товарами ніші на ринку ЄС. 2. Наявний досвід та налагоджені канали просування вітчизняних товарів. 3. Сформована транспортна інфраструктура. 4. Кваліфіковані трудові ресурси з відносно низьким рівнем оплати праці. 5. Високий науковий потенціал. 6. Розвинена освітня інфраструктура
Слабкі сторони	<ol style="list-style-type: none"> 1. Низька диверсифікація товарної структури експорту до ЄС, його переважно сировинний характер. 2. Невідповідність національних технічних та екологічних стандартів європейській практиці та неготовність їх виконувати. 3. Нерозвиненість імпортозаміщуючого виробництва споживчих товарів. 4. Непрозорість та мінливість умов ведення бізнесу. 5. Дуже низька частка галузей 5-го та 6-го технологічних укладів у структурі промисловості. 6. Обмеженість фінансових інструментів сприяння нарощуванню експортного потенціалу підприємств. 7. Високий рівень зносу об'єктів виробничої та соціальної інфраструктури. 8. Неприятливі умови для інвестиційного імпорту (передового обладнання та устаткування, енергозберігаючих технологій)
Загрози	<ol style="list-style-type: none"> 1. Динамічне зростання від'ємного сальдо зовнішньої торгівлі товарами. 2. Потреба фінансової допомоги для впровадження європейських стандартів. 3. Зростання навантаження на державний бюджет за рахунок витрат на впровадження європейських правових норм. 4. Загострення конкуренції на українському ринку. 5. Насичення українського ринку імпортними товарами з високими споживчими властивостями
Можливості	<ol style="list-style-type: none"> 1. Переміщення виробництва з ЄС до країн з меншою вартістю засобів виробництва, зокрема модернізація та реструктуризація промисловості. 2. Можливості збільшення ефекту масштабу й активізації інноваційної діяльності через поглиблення кооперації. 3. Зростання експортних послуг, пов'язаних з зовнішньою торгівлею. 4. Полегшення процесу комерціалізації українських наукових розробок. 5. Приплив іноземних інвестицій. 6. Доступ до нових технологій за рахунок зменшення протекціоністських заходів. 7. Можливість включення до європейського ланцюга виробництва і постачання. 8. Розроблення та впровадження ефективного нагляду за безпечністю продукції відповідно до практики ЄС. 9. Збільшення фінансування спільних наукових проєктів, зокрема у сфері літакобудування, космічній галузі, розроблення та запровадження енергоощадних технологій. 10. Вибіркове запровадження високих стандартів екологічної безпеки. 11. Залучення європейської сторони до фінансування модернізації інфраструктури постачання енергоносіїв до ЄС. 12. Реформування регуляторної політики, в тому числі, технічних стандартів відповідно до правил та принципів ЄС. 13. Підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції. 14. Підвищення ефективності агропромислового виробництва. 15. Збільшення частки високотехнологічної продукції в структурі експорту

Таблиця 2

Експортний потенціал регіонів України на ринку ЄС у 2010 р.

Регіон / область	Обсяг експорту до ЄС, тис. дол.	Питома вага регіонального експорту в загальному експорті країни до ЄС, %	Питома вага експорту до ЄС у ВВП, %	Рейтинг регіональної конкурентоздатності
1	2	3	4	5
Автономна Республіка Крим	151873,8	1,16	3,73	22
Вінницька	179557,6	1,38	6,06	14
Волинська	269009,0	2,06	14,84	12
Дніпропетровська	1710571,9	13,11	11,72	2
Донецька	3438961,4	26,35	21,22	5
Житомирська	137023,2	1,05	5,82	23
Закарпатська	1002162,5	7,68	52,14	18

1	2	3	4	5
Запорізька	618020,0	4,74	11,51	6
Івано-Франківська	228404,5	1,75	8,89	19
Київська	229196,8	1,76	4,06	4
Кіровоградська	80033,1	0,61	4,05	26
Луганська	573052,2	4,39	10,02	13
Львівська	625227,1	4,79	11,95	10
Миколаївська	185718,5	1,42	6,15	11
Одеська	218670,2	1,68	3,23	8
Полтавська	641057,9	4,91	11,52	9
Рівненська	169878,8	1,30	8,51	17
Сумська	95745,8	0,73	4,16	15
Тернопільська	89951,9	0,69	5,63	24
Харківська	95212,4	0,73	1,16	3
Херсонська	66906,6	0,51	3,40	27
Хмельницька	96571,4	0,74	4,25	20
Черкаська	118901,4	0,91	4,23	16
Чернівецька	56028,9	0,43	4,51	21
Чернігівська	71359,5	0,55	3,34	25
Київ	1768169,9	13,55	7,16	1
Севастополь	17493,3	0,13	1,79	7
Україна	13051901,7	н/п	9,60	н/п

Розраховано автором за даними [3, 7].

На нашу думку, поглиблена зона вільної торгівлі з ЄС сприятиме нарощуванню експортного потенціалу регіонів у торгівлі товарами, оскільки передбачається скасування імпорتنих мит, кількісних обмежень (за винятком певних стратегічних товарів), а також уніфікація технічних регламентів, стандартів та оцінки відповідності; відкривається перспектива залучення вітчизняних підприємств до європейського ланцюга виробництва і постачання. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. EU-27 trade in goods with the Commonwealth of Independent States, 2000 – 2010. – 2011. – Issue № 40. – 8 pages [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>
2. External and intra-EU trade – A statistical yearbook – Data 1958 – 2010 Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2011 – 407 pp. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>
3. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Гончарук А. І. Регіональна торговельно-економічна інтеграція України та ЄС: стан, проблеми і перспективи / А. І. Гончарук, О. О. Усенко // Міжнародна економічна політика. – 2011. – № 12. – С. 98 – 132.
5. EU Commission Communication – Global. Europe: Competing in the World. A Contribution to the EU's Growth and

Jobs Strategy – Brussels, 4.10.2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eur-lex.europa.eu>

6. EU Commission Communication – Trade, Growth and World Affairs – Trade Policy as a core component of the EU's 2020 strategy – Brussels, 7.12.2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eur-lex.europa.eu/>

7. Звіт про конкурентоспроможність регіонів України 2011 / Авт. колектив Т. Бойко, І. Газізуллін, І. Гончаренко та ін. – К. : Коло, 2011. – 205 с.